

The Impact of the 2022 Ukraine Crisis on EU Energy Policies

Alireza Koohkan^۱

Zarin Mousavi^۲

(Received: 19/05/2023 - Accepted: 28/10/2023)

Abstract

The energy crisis of the European Union started in the first place with the increase in the price of natural gas at the end of 2021 and intensified with the Russian attack on Ukraine. The present article tries to define the policies adopted by the European Union in the background of Brussels-Kremlin energy relations by combining the realism and constructivism approach in the dominant discourse of securitization of security dimensions. Thus, the upcoming article seeks to answer the question of the 2022 Ukraine crisis on the energy policies of the European Union with a qualitative method based on library-internet resources. The current article is based on the assumption that with the beginning of the crisis on February 24; In addition to expediting the implementation of proposed plans for changing the European energy system and accelerating energy transfer, the European Commission has put a new energy strategy on the agenda to become self-sufficient as soon as possible concerning Russian gas resources through diversification of business partners and alternative sources. As a result, it can be acknowledged that, once again, Brussels' energy strategy has taken steps to promote security, and fair and regular energy transfer resources under the umbrella of environmental issues as the unifying driver of the mentioned goals.

Keywords: European Union, Securitization, Energy Policy, Decarbonization, Ukraine War Crisis, Diversification, Russian Gas Resources

^۱ Associate Professor, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Koohkan@atu.ac.ir) **Corresponding Author**
Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-3594-4154>

^۲ PhD Student, Department of Political Science, University of Transport (MIIT), Moscow, Russia (Zrn.mousavi@gmail.com)
Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0006-9029-8542>

تأثیر بحران ۲۰۲۲ اوکراین بر سیاست‌های انرژی اتحادیه اروپا

علیرضا کوهکن^۱

زرین موسوی^۲

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۹ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۲/۰۸/۰۶)

چکیده

بحران انرژی اتحادیه اروپا که در وهله اول با افزایش قیمت گاز طبیعی از پایان سال ۲۰۲۱ آغاز و با حمله روسیه به اوکراین تشدید شد، مسئله امنیت را مجدداً به یکی از مبرم‌ترین موضوعات در دستور کار سیاسی کمیسیون اروپا مبدل ساخت. رخدادی که صله‌ای بر اهمیت استراتژی‌های اقلیمی و کربن‌زدایی از سبد انرژی کشورهای اروپایی با تأکید بر نقش کرم‌لین و میزان وابستگی به منابع هیدروکربنی روسیه، به‌عنوان منشأ مستقیم بحران گذاشته است. مقاله حاضر تلاش می‌کند از تلفیق رویکرد واقع‌گرایی و سازه‌انگاری در غالب گفتمان اوراق بهادارسازی ابعاد امنیتی، سیاست‌های اتخاذ شده از سوی اتحادیه اروپا را در پس‌زمینه روابط انرژی بروکسل - کرم‌لین تعریف نماید. بدین ترتیب مقاله پیش‌رو با روش کیفی و راهبرد قیاسی، بر اساس منابع کتابخانه‌ای - اینترنتی و تحلیل اسناد به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که بحران ۲۰۲۲ اوکراین بر سیاست‌های انرژی اتحادیه اروپا چه تأثیری داشته است؟

۱. دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (Koohkan@atu.ac.ir) نویسنده مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-3594-4154>

۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه دولتی حمل و نقل، مسکو، روسیه (Zm.mousavi@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0006-9029-8542>

نوشتار حاضر بر این فرض استوار است که با آغاز بحران ۲۴ فوریه؛ کمیسیون اروپا علاوه بر فوریت بخشیدن به اجرای طرح‌های پیشنهادی در خصوص تغییر سیستم انرژی اروپا و تسریع در انتقال انرژی، استراتژی انرژی نوینی را باهدف خودکفایی هرچه سریع‌تر نسبت به منابع گاز روسی از طریق تنوع‌بخشی به شرکای تجاری و منابع جایگزین را در دستور کار خود قرار داده است. در نتیجه می‌توان اذعان داشت، بار دیگر راهبرد انرژی بروکسل در راستای ارتقاء امنیت، انتقال عادلانه و منظم منابع انرژی زیر چتر مسائل زیست‌محیطی به‌عنوان پیشران وحدت‌بخش اهداف ذکر شده گام برداشته است.

واژگان کلیدی: اتحادیه اروپا، اوراق بهادار سازی، سیاست انرژی، کربن‌زدایی، بحران جنگ اوکراین، تنوع‌بخشی، منابع گاز روسیه.

علیرغم این واقعیت که انرژی نقش کلیدی و اساسی در یکپارچگی و تشکیل اتحادیه اروپا (تأسیس جامعه زغال‌سنگ و فولاد و جامعه انرژی اتمی اروپا^۲ طی دهه ۱۹۵۰) داشته است. اما مسئله انرژی و سیاست‌های مربوط به آن به دلیل فقدان سیاست‌های فراملی در این خصوص همچنان دغدغه و معضلی برای اعضای اتحادیه بشمار می‌آید. هرچند همگرایی اولیه کشورهای اروپایی در قالب یک اتحاد بر مسئله فقدان و فقر انرژی در این قاره استوار است اما انرژی و موضوعات پیرامونی آن تا زمانی که بحران‌های ناشی از تأمین، آن را به یک معضل امنیتی برای اروپا تبدیل کند، مسکوت مانده بود. موضوعی که سرآغازی در جهت ابتکارات اروپا به صورت اسناد رسمی، سند سبز، پیمان لیسبون، طرح اتحادیه انرژی و در نهایت استراتژی‌های انرژی با اهداف بلند پروازانه کربن‌زدایی و محیط‌زیست دوستانه که جدیدترین اقدام در این خصوص به شمار می‌آید، بوده است (Borovsky and Shishkin, 2021: 62). با این حال، اقدامات سیاسی صورت گرفته از سوی اتحادیه در جهت ایمن‌سازی بازار انرژی هرگز منجر به کاتالیزور سازی روند ادغام و پیوستگی بازار اروپا نشد، بلکه به گونه‌ای متفاوت تر اعضا را به سوی ایجاد روابط دوجانبه در سطح بازار ملی خود با تأمین‌کننده سوق داده است. می‌بایست اذعان داشت با اینکه امنیت انرژی از اوایل دهه ۲۰۰۰ در اتحادیه اروپا مطرح است اما اقدام جدی در این خصوص از سوی اعضا صورت نگرفته است. بسیاری از تحلیلگران تا پیش از بحران ۲۰۱۴ اوکراین، خلأ چارچوب حقوقی - اقتصادی همکاری و مشارکت در سیستم انرژی اروپا را با عدم تنش

۱ ECSC

۲ EUROATOM

جدی عرضه انرژی از زمان تحریم‌های نفتی ۱۹۷۳-۱۹۷۴ به بعد توجیه کرده‌اند. درگیری و تنش میان کی‌یف-مسکو و در پی آن انضمام کریمه به خاک روسیه، بروکسل را با نگرانی جدی و عینی‌تری نسبت به شریک تجاری خود مواجه ساخت. رخدادی که نیاز مبرم اتحادیه اروپا را علاوه بر ایجاد بازار واحد انرژی به مجموعه‌ای از مؤلفه‌های مهم دیگر مانند قابلیت اطمینان منابع اصلی انرژی، ایمن‌سازی مسیرهای ترانزیتی، عناصر ژئوپلیتیکی و پویایی فضای سیاسی آشکار کرد. اما بحران ۲۰۲۲ و شدت یافتن سیاست‌های تعارض گونه کرملین در ژئوپلیتیک حساس انرژی، تجارت انرژی را به آشکارترین میدان نبرد و رویارویی میان بروکسل - مسکو مبدل ساخته است. رخدادی که بار دیگر رهبران سیاسی اتحادیه اروپا را بیش از پیش متوجه پرهزینه بودن وابستگی به منابع انرژی کرملین نمود و با اتخاذ سیاست‌ها حداکثری و تصمیمات تنبیهی به قطع همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه که برهم خوردن معادلات سیاسی - اقتصادی از پیش تعیین‌شده میان طرفش را در پی داشته است. از زمان آغاز درگیری مسکو-کی‌یف، دامنه جنگ انرژی میان اتحادیه اروپا و روسیه به‌طور فزاینده‌ای گسترش و شدت یافته به صورتی که روابط کرملین - بروکسل را به پایین‌ترین سطح همکاری اقتصادی - سیاسی پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی تقلیل داده است. از این‌رو، با توجه به سطح تیرگی روابط و اهمیت تنش موجود بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی میان طرفین، این نوشتار درصدد پاسخ به این سؤال اساسی است که «بحران ۲۰۲۲ اوکراین بر سیاست‌های انرژی اتحادیه اروپا چه تأثیری داشته است؟» نوشتار حاضر بر این فرض استوار است که «با آغاز بحران ۲۴ فوریه؛ کمیسیون اروپا علاوه بر فوریت بخشیدن به اجرای طرح‌های پیشنهادی در خصوص تغییر سیستم انرژی اروپا و تسریع در انتقال انرژی، استراتژی انرژی نوینی را باهدف خودکفایی هرچه سریع‌تر نسبت به منابع گاز روسی از طریق تنوع‌بخشی به شرکای تجاری و منابع جایگزین را در دستور کار خود قرار داده است». در این پژوهش با

تأثیر بحران ۲۰۲۲ اوکراین بر... ۶۱

پذیرش اصول بنیادین پارادایم علمی تجربی (روش کیفی)، راهبرد پژوهش قیاسی فرضیه محور تأثیر بحران ۲۰۲۲ اوکراین بر سیاست‌های انرژی اتحادیه اروپا با تحلیل اسناد، اخبار و منابع اینترنتی موجود در زمینه مناقشه میان روسیه و اوکراین توضیح و تبیین نمایم. بدین منظور در این پژوهش بحران جنگ ۲۰۲۲ اوکراین، نقطه آغازین بررسی تغییرات سیاست‌های انرژی اتحادیه اروپا در نظر گرفته شده است چراکه که تنش‌ها و اختلافات نشئت یافته از این مناقشه تأثیرات جدی بر آینده بازار انرژی از خود برجای خواهد گذاشت. به صورتی که ژئوپلیتیک آن را دچار تغییر و تحولات گسترده‌ای می‌سازد.

پیشینه تحقیق

انوربیک فازلیانوف^۱ (۲۰۲۲) در مقاله خود تحت عنوان "بحران انرژی در اروپا و تأمین گاز روسیه" در این پژوهش نویسنده به بررسی روند تشدید تنش در بازار جهانی گاز و عوامل مخاطره‌آمیز مؤثر در ایجاد بحران که به برهم خوردن تعادل عرضه و تقاضای انرژی در فضای کنونی بازار منجر شده است، می‌پردازد. وی بازار انرژی اروپا را به‌عنوان بازار تعدیل‌کننده جهانی در نظر گرفته است و با توجه به جایگاه و نقش آن در عرضه جهانی انرژی، بحران‌ها و چالش‌های بازار اروپا را به بازار جهانی تعمیم می‌دهد و آن را یک معضل جهانی در نظر گرفته است. بدین ترتیب نویسنده عوامل متعددی را برای تحلیل علل شرایط بحرانی بازار انرژی جهانی برشمارده است که پراهمیت‌ترین آن را افزایش قیمت انرژی با توجه به نرخ رشد تقاضای انرژی که از اواخر ۲۰۲۱ در اثرات همه‌گیری کوید ۱۹ آغاز شد و شوک افزایش ناگهانی نرخ پی کاهش انرژی جهانی را به دنبال داشت و با حمله روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه

۱. Энварбик Михайлович Фазельянов

۲۰۲۲ به بحرانی بی‌سابقه از بعد از شوک‌های نفتی ۱۹۷۰ مبدل گشت. از این حیث نویسنده معتقد است که در صورت تداوم یافتن چالش تأمین انرژی در کشورهای اروپایی به‌عنوان بازیگر حائز اهمیت بازار؛ درنهایت این معضل به بحران جهانی امنیت عرضه و تقاضا انرژی تبدیل خواهد شد. لوتسر (۲۰۲۲) در مقاله "تأثیر تحریم‌ها بر بخش انرژی اتحادیه اروپا" به تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه روسیه پس از بحران فوریه اوکراین از دریچه میزان وابستگی اروپا و سهم حامل‌های انرژی فدراسیون روسیه در بازار مصرف اروپا پرداخته است. اقدام سیاسی که موضع ضد تحریمی مسکو، افزایش قیمت سوخت و هراس و نگرانی طرف اروپایی در خصوص تأمین انرژی را به دنبال داشته و موجبات بازنگری در استراتژی انرژی اتحادیه اروپا را فراهم ساخته است. بدین ترتیب نویسنده اذعان می‌دارد که روندها و جریاناتی که از سوی کمیسیون اروپا در پی حمله ۲۴ فوریه روسیه به اوکراین شکل گرفته است علاوه بر پیامدهای کوتاه‌مدت، پیامدهای حائز اهمیت بلندمدتی همچون حذف وابستگی به انرژی روسیه که از قبل در دستور کار کمیسیون برای گذار به انرژی‌های تجدید پذیر و سازگار با محیط‌زیست قرار داشت، حتی پس از حل مناقشه سیاسی و لغو تحریم‌های غربی علیه روسیه ادامه خواهد یافت و تحت فشار خارجی تسریع شده است.

ویکتوریا ایوانوئا تیمونینا، لاریسا سمیونوئا شاخوفسایا و مارینا لئونیدوونا آلیپیدوفسایا^۲ (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان "قوانین جدید بازی در بازار اروپا تحت فشار تحریم" به بررسی آثار تحریم‌های غرب علیه روسیه پس از بحران فوریه بر بازار انرژی اروپا پرداخته‌اند. درواقع نویسندگان مقاله بر این باورند

^۱Лютцер О.В.

^۲ Виктория Ивановна Тимонина, Лариса Семеновна Шаховская and Марина Леонидовна Альпидовская

که بحران انرژی یک اثر جمعی دارد که شروع آن تمام قوانین همکاری انرژی در بازار را تغییر داده است. با این حال، با توجه به جایگاه و نقش گاز طبیعی در بازار فعلی انرژی تردیدی نیست که موقعیت گاز طبیعی حتی در چارچوب توسعه سیاست‌های کربن‌زدایی همچون گذشته حفظ شود. در پایان نویسندگان به این نتیجه می‌رسند که به منابع انرژی روسیه و پروژه‌های انرژی از سوی کرملین همچون پروژه جریان شمالی دو نباید به‌عنوان یک پروژه سیاسی نگرست؛ بلکه می‌بایست آن را پروژه تجاری در نظر گرفت که منجر به تعادل رسیدن بازار انرژی اروپا خواهد شد.

مارکو سیدی و الئونورا آمبروستی (۲۰۲۲) در مقاله خود با عنوان "جنگ و کربن‌زدایی: روابط انرژی اتحادیه اروپا و روسیه در بحران" پیامدهای جنگ روسیه و اوکراین را با توجه به ژئوپلیتیک پراهمیت منطقه مورد مناقشه فراتر از طرفین دانسته و سایر بازیگران بین‌الملل را نیز تحت تأثیر قرار داده است. اتحادیه اروپا به‌عنوان واردکننده اصلی بازار انرژی جهانی و همچنین سهم عمده روسیه در تأمین انرژی کشورهای اروپایی منجر شده است تا اهداف و سیاست‌های انرژی اتحادیه اروپا را بیشتر تحت تأثیر قرار دهد و به اجرای طرح‌های بلند پروازانه در جهت حذف کامل منابع انرژی روسیه از سبد انرژی اروپا منجر شده است. نویسندگان ادعا می‌کنند که جنگ روسیه علیه اوکراین احتمال هرگونه همکاری و مشارکت انرژی را میان روسیه و کشورهای غربی به طرز قابل توجهی دور از ذهن ساخته است.

مقالات و پژوهش‌های صورت گرفته تاکنون بیشتر آثار و پیامدهای تحریم‌های کشورهای غربی علیه روسیه پس از بحران ۲۰۲۲ اوکراین را مورد بررسی قرار داده است. می‌توان ادعان داشت تحریم‌ها و پیامدهای آن نقطه ثقل تحلیل اکثر

۱ North Stream2

۲ Marco Siddi and Eleonora Tafuro Ambrosetti

پژوهش‌ها در نظر گرفته شده است. بدین ترتیب، مقاله حاضر توجه اصلی خود را بر آثار و پیامدهای حمله روسیه به اوکراین بر سیاست‌ها و اهداف انرژی بروکسل قرار داده است.

مفهوم سازه‌انگاری اوراق بهادار و امنیت عرضه انرژی

عوامل تأثیرگذار بر جریان تجارت انرژی زمینه‌ساز شده است تا منابع انرژی از یک کالای صرفاً تجاری با جنبه اقتصادی به یکی از شاخص‌های تعیین‌کننده قدرت کشورها در نظام بین‌الملل هم‌تراز با سایر مؤلفه‌های مؤثر ایجاد قدرت در نظر گرفته شود به گونه‌ای که میزان آسیب‌پذیری آن معضل امنیتی برای دولت‌ها به شمار می‌رود. مفهوم امنیت در نظم بین‌الملل از تعریف جامع و کاملی برخوردار نیست و به میزان قابل توجهی تابعی از شرایط موجود است. بدین ترتیب ماهیت تهدیدهای امنیتی در حوزه انرژی نیز متأثر از مفاهیم گوناگون متغیر خواهد بود. پویایی منابع انرژی منجر شده است تا امنیت انرژی به یک مفهوم چندبعدی تبدیل شود که دیگر تنها به مسئله تأمین محدود نمی‌شود بلکه زنجیره‌ای از مسائل زیست‌محیطی و عوامل سیاسی و اقتصادی را به هم مرتبط ساخته است (Elbassoussy, 2019:327). بنابراین به دلیل پویایی و پیچیدگی این حوزه مطالعاتی نمی‌توان تعریف دقیقی از امنیت انرژی ارائه کرد. آژانس بین‌المللی انرژی دسترسی قابل‌اعتماد و مقرون‌به‌صرفه به همه سوخت‌ها و منابع انرژی را به‌عنوان مفهوم امنیت انرژی در نظر گرفته است (Russell, 2020:5). در صورتی که امنیت در انرژی از کشوری به کشور دیگر با توجه به شرایط ملی آن کشور متفاوت است و ممکن است هر کشوری به نسبت نقشی که در جریان انرژی ایفا می‌کند اهداف خاص خودش را داشته باشد. تعریف ارائه‌شده اصلی‌ترین و حیاتی‌ترین شاخص‌های تعیین امنیت را از جانب کشورهای مصرف‌کننده بدون توجه به نقش کشورهای تولیدکننده و ترانزیت مدنظر قرار داده است. شاید بتوان امنیت انرژی را وضعیتی در نظر

گرفت که در آن مبادلات انرژی عاری از هرگونه خطرات جدی و اختلال برای طرفین معامله و ذی‌نفعان آن باشد.

مفهوم اوراق بهادار سازی در روابط بین‌الملل به فرایند تبدیل موضوعات به مسائل امنیتی اشاره دارد. به بیان دیگر، سیاسی سازی موضوعاتی که امکان استفاده از آن‌ها را برای تضمین امنیت فراهم می‌کند. مسائلی که لزوماً تهدیدی واقعی برای امنیت ملی به شمار نمی‌رود بلکه نشان‌دهنده مکانیسم تبدیل یک مسئله به یک تهدید وجودی است. تئوری اوراق بهادار سازی، مفهومی است که در اوایل دهه ۱۹۹۰ توسط گروهی از نظریه‌پردازان مکتب کپنهاگ (بوزان، ویور، دی وایلدو و دیگران) باهدف بسط مفهوم امنیت فراتر از جنبه نظامی آن از تلفیق رویکرد واقع‌گرایی و سازه‌گرایی در روابط بین‌الملل ایجاد شده است (Miroshnikova and Bogoutdinova, 2018). تئوری که امنیت را از جنبه‌های رویکرد کلاسیک، که بر تهدیدهای مادی همچون توزیع قدرت و قابلیت نظامی بازیگران متمرکز هستند فراتر دانسته و بیشتر ابعاد سیاسی امنیت را مورد تحلیل قرار داده است. تئوری اوراق بهادار سازی، چگونگی تبدیل یک مسئله به تهدیدی وجودی از جانب نهاد یا بازیگر سیاسی در جهت ایجاد فرصت برای اقدامات اضطراری در خصوص محافظت از امنیت ملی خود را نقطه اتکای تحلیل این نظریه قرار می‌دهد (Khlopov, 2020: 435-36). نظریه اوراق بهادار به واکاوی گفتمان امنیتی که از جانب رهبران سیاسی در واکنش به موضوعی و تبدیل آن به موضوع اولویت‌دار امنیتی از جانب واحد سیاسی به صورتی که مدعی احقاق حقوق شده و خود را محق در برخورد با آن حتی با شیوه‌ها و ابزارهای فوق‌العاده می‌داند. این اقدامات به گونه‌ای طراحی شده است که علیرغم ویژگی بین‌الذهانی آن، برای اینکه توجه مخاطب به سمت رویدادی

۱ Buzan, Waever and de Wilde,

که خطرناک تلقی شده است سوق دهد، سخنان نهاد سیاسی باید در چارچوبی که واکنش‌های او در آن قرار می‌گیرد همخوانی داشته باشد. بدین معنا که اظهارات امنیتی باهدف جلب مخاطب باید با یک واقعیت خارجی مرتبط باشد برای مثال یک اقدام آشکار تهاجمی که توسط حریف انجام می‌شود و این اقدام باید در اذعان عمومی اقدامی علیه حاکمیت و منافع واحدهای سیاسی تلقی گردد (Karakasis,2015:10).

بوزان و نظریه پردازان برجسته این رویکرد علمی پنج بخش نظامی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و محیط زیستی را مشخص نموده و معتقدند که امنیت انرژی به‌طور هم‌زمان به چندین بخش مرتبط می‌شود. کشورهایی که از منابع انرژی کافی برخوردار نیستند و برای تأمین انرژی موردنیاز خود مجبور به واردات منابع و برقراری ارتباط با کشورهای تأمین‌کننده هستند. این ارتباط تنها در چارچوب همکاری‌های اقتصادی و تجاری باقی نمی‌ماند بلکه فراتر از ابعاد جدیدی از همکاری و اساس گفتگوهای سیاسی با شرکا فراهم می‌سازد. موضوع انرژی در روابط مسکو-بروکسل پس از اولین بحران گازی در سال ۲۰۰۶ به یک مسئله امنیتی مبدل گشت. هرچند پیش از آن، گمانه‌زنی‌هایی در خصوص متضرر شدن کشورهای اروپایی در خصوص وقفه در عرضه وجود داشت اما اولین بحران گازی به امنیت انرژی بار معنایی ویژه و سیاسی بخشید. بدین ترتیب وابستگی به منابع انرژی روسیه برای اروپا تبدیل به مسئله و مشکلی شد که منافع سیاسی اتحادیه را به چالش می‌کشد (Khlopov,2020:438). این ناپایداری در مبادلات انرژی، بیشتر دولت‌ها و اتحادیه‌های بین‌المللی را به‌طور فزاینده‌ای نگران ثبات در جریان انرژی و در دسترس بودن جایگزین‌های صلح‌آمیز برای جبران خطرات احتمالی منشعب شده از این منبع حیاتی کرده است. به‌گونه‌ای که بحران اوکراین و تنش‌های سیاسی میان کی‌یف - مسکو، امنیت انرژی را در فهرست اولویت‌های اتحادیه اروپا قرار داده است که با توسعه ابعاد ژئوپلیتیکی و اقتصادی داخلی و خارجی و بسط آن به حوزه‌های

سیاسی که تأثیر به سزایی در گسترش مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت انرژی اتحادیه داشته است.

بحران ۲۰۲۲ اوکراین

انرژی به دلیل میراث برجای‌مانده از شوروی در خاک اوکراین و همچنین موقعیت ترانزیتی برجسته این کشور به‌عنوان دروازه ورود به اروپا، نه تنها بخش مهمی از روابط مسکو-کی‌یف را -به قدمت تاریخ استقلال آن از روسیه- به خود اختصاص داده بلکه همواره نقش پررنگی نیز در شکل‌گیری مناقشات میان دو کشور داشته است. اختلافات و تنش‌های میان این دو کشور علاوه بر ریشه تاریخی طولانی‌مدت آن از عوامل و علل گوناگونی نشئت می‌گیرد که پرداختن به آن‌ها خارج از اهمیت بحث مورد مطالعه بوده است. اولین مناقشه و درگیری میان روسیه و اوکراین به سال‌های اولیه استقلال کی‌یف بازمی‌گردد. اختلافی که بر سر قیمت‌گذاری و تعیین بدهی‌ها و تعرفه‌های ترانزیت بین شرکت‌های انرژی دو کشور رخداد داد (Bruyckere, 2018:97). از این تاریخ تاکنون درگیری‌های متعددی بر سر مسائل انرژی دو کشور به وجود آمده است که بعضاً به بحران‌های کوتاه‌مدتی همچون ۲۰۰۶، ۲۰۰۹ انجامید. که تا حدودی می‌توان اذعان داشت این نزاع‌ها گستره بین‌المللی چندانی نداشتند و فقط منجر به تیرگی روابط میان دو کشور شده و از طرفی نیز یک زنگ خطری برای کشورهای مصرف‌کننده و وابسته به منابع انرژی کرملین به حساب می‌آمدند. حمله نظامی اخیر روسیه به اوکراین که در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ آغاز شد و تداوم یافتن مناقشات میان طرفین تاکنون، به‌عنوان یک رخداد بی‌ثبات‌کننده باعظمت تاریخی که تأثیرات انسانی و اقتصادی آن به نسبت درگیری‌های گذشته بسیار عمیق‌تر و فراگیرتر است چراکه آسیب حاصل از این منازعه فقط به روابط دوجانبه طرفین خدشه وارد نکرده بلکه با برجسته‌سازی ابعاد امنیتی و

ملاحظات ژئوپلیتیک تأثیرگذار بر رفتار سیاسی سایر بازیگران نظام بین‌الملل موجبات رویارویی هرچه تمام‌تر غرب با کرملین و بلوک‌بندی میان کشورها را در صحنه بین‌المللی فراهم ساخته است (Vakulenko, 2022). تا اوایل دهه ۲۰۰۰، ۸۰ درصد صادرات گازی مسکو - یعنی حدود ۱۲۰ میلیارد مترمکعب در سال - از مسیر کی‌یف به اروپا می‌رسید. این حجم از وابستگی کرملین به ترانزیت اوکراین در سال ۲۰۱۲ با راه‌اندازی خط لوله جریان شمالی از مسیر دریای بالتیک تا حدود زیادی کاهش یافت و شرایط مانور نظامی روسیه علیه اوکراین و الحاق کریمه و جنگ در دونباس را در سال ۲۰۱۴ فراهم نمود (Sitter, 2022) و پس‌از آن تکمیل خط لوله نورد استریم دو که با هدف جریان مستقیم گاز طبیعی روسیه به آلمان - نقطه کانونی اقتصاد اروپا و بزرگ‌ترین واردکننده گاز روسیه - به‌طور تمام و کمال کی‌یف را از چرخه ترانزیت کرملین خارج می‌سازد. امری که مقارن با گسترش یافتن دامنه تجارت انرژی مسکو به کشورهای صنعتی و در حال توسعه آسیا در پی نگاه شرق‌گرایانه مسکو زمینه‌ساز افزایش اعتماد به نفس کرملین در جهت پیشبرد و اجرای سیاست‌های حداکثری در منطقه حائز اهمیت خود به لحاظ استراتژیک و ژئوپلیتیک شده است. در اواخر سال ۲۰۲۱ روسیه تجهیزات نظامی خود را در مرز شرقی اوکراین افزایش داد و تدارکات لازم را برای مبارزه با جبهه غرب‌گرای زلنسکی رئیس‌جمهوری وقت اوکراین فراهم نمود. در ۲۱ فوریه ۲۰۲۲ در پی هفته‌ها تنش میان روسیه و اوکراین، با به رسمیت شناختن استقلال دو جمهوری خودمختار دونتسک و لوهانسک تنش شدت یافت (European Council, 2022). با حمله روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه، نگرانی‌های اتحادیه اروپا در مورد جریان انرژی به این قاره در خلال تنش‌های موجود و تهدیدهای کرملین به اعمال سیاست‌های انرژی محور علیه کشورهای غیر دوست افزایش یافت. از آنجاکه تنش‌های انرژی به‌طور منظم در برابر مناقشات سیاسی روسیه

و اوکراین فوران می‌کند، بیم آن می‌رفت که امنیت انرژی اتحادیه اروپا قربانی نزاع سیاسی شود و بار دیگر اروپا بحرانی همچون بحران ۲۰۰۹ را تجربه کند. بدین ترتیب این بحران روابط ژئوپلیتیک روسیه و غرب را بیش از پیش تحت تأثیر قرارداد و منجر به وضع سلسله تحریم‌ها و تصمیم‌گیری‌های سیاسی از جانب غرب علیه کرملین شده است.

بازنگری سیاست‌های انرژی اروپا در پی بحران فوریه ۲۰۲۲

با وجود اینکه بحران اوکراین منازعه‌ای بر سر مسائل انرژی نیست، اما مختصات جغرافیایی این درگیری در ژئوپلیتیک حائز اهمیت انرژی سبب شده است تا تأثیر عمیقی بر بازار، حاکمیت و سیاست‌های انرژی در سطح جهانی و بالأخص در کشورهای اروپایی از خود برجای گذارد. تهاجم ۲۴ فوریه علاوه بر بحران بزرگ انسانی، تلفات جانی و ویرانی در اوکراین، با افزایش قیمت‌ها، نوسانات در بازار انرژی و ایجاد دوره‌ای از عدم اطمینان به پایداری منابع تأمین، تأثیر بالقوه‌ای بر بازار جهانی انرژی داشته و به تبع آن اقتصاد جهانی را نیز با چالش‌های متعددی مواجهه ساخته است. رخدادی که پس از حمله عراق به کویت در سال ۱۹۹۰ تا به امروز بی‌سابقه بوده است (Sitter, 2022). انرژی به‌عنوان مفهوم بنیادین در شکل‌گیری اتحادیه اروپا، از دیرباز دارای ابعاد امنیتی قابل‌توجهی برای اعضای این اتحادیه بوده است. مسئله‌ای که طی سال‌های اخیر با موضوعاتی همچون سیاست‌های مشترک و یکپارچه‌سازی بازار داخلی و مسائل زیست‌محیطی منجر به تنزل جایگاه امنیت از اولویت نخست سیاست‌های انرژی کمیسیون اروپا به اهداف ثانوی شده بود. با تهاجم روسیه به اوکراین، دوباره امنیت در رأس دستور کار اتحادیه قرار گرفت و کمیسیون با ایجاد برنامه‌ها و استراتژی‌های انرژی در جهت جلوگیری از وقایع مهیبت‌تری گام برداشت. در سال ۲۰۲۱، روسیه به‌عنوان تأمین‌کننده پیشرو تقریباً ۴۵ درصد گاز، ۲۷ درصد نفت و ۴۶ درصد زغال‌سنگ از کل حجم واردات انرژی

اتحادیه اروپا را به خود اختصاص داده است (European Commission, 2022). تداوم یافتن درگیری میان مسکو-کی‌یف، نه تنها موجب تشدید هراس و نگرانی بروکسل در خصوص تضمین امنیت سوخت موردنیاز این قاره شد بلکه مجدداً توجه رهبران سیاسی اروپا را به سمت میزان وابستگی اروپا به یک منبع غیرقابل اعتماد جلب نمود (Keating, 2022). بدین ترتیب اتحادیه درصدد برآمد تا با ارائه طرح نوینی در سیاست‌های انرژی و تسری بخشی به اهداف کمیسیون در این زمینه اقدامات پیشگیرانه‌ای را در قبال کرملین و باج‌خواهی از سوی آن انجام دهد.

کمیسیون اروپا با ایجاد اقدامات تنبیهی علیه مسکو به عملکرد کرملین در کی‌یف واکنش نشان داد. بروکسل بسته‌های تحریمی را بیشتر در جهت قطع کانال‌های مالی به‌سوی روسیه طراحی نمود تا بدین طریق حلقه تصمیم‌گیرنده کرملین را از موضع خود نسبت به اوکراین به عقب براند. سیاست تحریمی کمیسیون در کنار مواضع اقتصادی بازدارنده برای دولت متجاوز با ارائه بسته‌های پنجم و ششم در خصوص حذف تدریجی زغال‌سنگ و نفت روسیه تا پایان سال جاری گامی به‌سوی اهداف امنیتی خود برداشت (Tagliapietra, 2022). بنابراین باید اذعان داشت مناقشه اوکراین اتحادیه اروپا را بر سر یک دوراهی فوریت بخشی به سیاست‌های امنیتی یا اهداف زیست‌محیطی قرار داده است. اتحادیه تاکنون به دلیل ترس از پیامدهای مخرب اجتماعی و اقتصادی تحریم‌ها به‌ویژه در کشورهای عضو که بیشتر به واردات انرژی فسیلی روسیه وابسته هستند، از انجام اقدامات قاطع‌تر در پاسخ به بحران فوریه خودداری کرده است (Tomassetti and Galgóczi, 2022). جدیت تحریم‌های انرژی بیشتر بر بخش منابع قابل جایگزین روسیه همچون اتفاقی که در پی بحران ۲۰۱۴ اوکراین رخ داد، قرار گرفته است. بازار نفت روسیه در اروپا به‌عنوان یک بازار پرسود شناخته‌شده است اما گاز طبیعی به دلیل

مشکلات فنی و نیاز به سرمایه‌گذاری کلان و بلندمدت در خصوص تقویت و توسعه شبکه تأمین و انتقال، به‌عنوان یک کالای حساس سیاسی در روابط تجاری طرفین قرار گرفته است (Siddi, 2020:8).

با طرح ابتکاری ۸ مارس که نقطه عطفی بر استراتژی انرژی اتحادیه و کشورهای عضو آن محسوب می‌شود، کمیسیون اروپا خواستار حذف کامل وابستگی خود از منابع انرژی کرملین با تأکید بر منابع گازی تا قبل از سال ۲۰۳۰ و سرعت بخشی به پروژه‌های انرژی تجدید پذیر باهدف غایی و بلند پروازانه خودکفایی نسبی اتحادیه اروپا در تأمین منابع انرژی درون‌قاره‌ای شد (European Commission, 2022). طرح جدید کمیسیون موسوم به **تقویت مجدد اتحادیه اروپا!** اقدام مشترک اروپایی برای انرژی مقرون به‌صرفه‌تر، ایمن و پایدار، اقدامات بروکسل را در جهت مهار دامنه تأثیر بحران فوریه بر بخش آسیب‌پذیر اقتصاد اروپا - انرژی - با بیانیه اکتبر سال ۲۰۲۱ که برای مقابله با افزایش قیمت انرژی راه‌اندازی شد همسو ساخت (Tomassetti and Galgóczi, 2022). در واقع طرح پیشنهادی کمیسیون اروپا یک برنامه جامع و چندجانبه است که بر تنوع واردات سوخت‌های فسیلی، تمهیدات ذخیره‌سازی گاز و جدیت پیشبرد برنامه انرژی تجدید پذیر تمرکز دارد (Hensley and Larsen, 2022). رکن اصلی و هدف کوتاه‌مدت استراتژی نوین بروکسل رهایی از دژ ژئوپلیتیکی و اقتصادی کرملین که به‌واسطه وابستگی به منابع انرژی این کشور شکل گرفته است. بدین ترتیب بروکسل تحت تأثیر معضل امنیتی انرژی خود اقداماتی را در جهت استقلال از جریان انرژی دومین تولیدکننده و صادرکننده منابع هیدروکربنی جهان تدبیر نمود که از مهم‌ترین آن می‌توان به تنوع‌بخشی زیرساخت‌ها و منابع تأمین به دلیل نقش آن در

دگرگون‌سازی روابط طرفین اشاره کرد.

تنوع‌بخشی به منابع و زیرساخت‌های گاز طبیعی

گاز طبیعی به دلیل آلاینده‌گی کمتر نسبت به سایر سوخت‌های فسیلی و حجم ذخایر عظیم شناخته شده آن در مناطق مختلف، به‌عنوان منبع پیشرو در تأمین انرژی جهان شناخته شده است. همچنین گاز طبیعی به دلیل پتانسیل ویژه آن در جایگزینی با سایر حامل‌های انرژی؛ در سبد تأمین انرژی اتحادیه اروپا که با فیلتر اهداف سیاسی، امنیتی و محیط زیستی آن تنظیم می‌گردد، اهمیت ویژه‌ای دارد. بنابراین منابع گازی از جایگاه قابل‌توجهی در مخلوط انرژی مصرفی کشورهای اروپایی فارغ از تأثیر آن‌ها بر جریان‌ات اقتصادی در قاره سبز، برخوردار است (Siddi, 2018). از این‌رو، سیاست‌های بروکسل در بازار انرژی بر منابع گازی و ژئوپلیتیک حساس آن متمرکز است. موضوع ترانزیت و انتقال گاز طبیعی، بازار این کالای حساس را تا حدودی به یک بازار منطقه‌ای و منزوی تبدیل کرده است. این کالای استراتژیک با توجه به میزان عرضه و تقاضای منطقه‌ای آن به سه ناحیه عمده اروپا، آمریکای شمالی و آسیا با تأمین‌کنندگان انحصاری در هر نواحی شناخته می‌شود. امری که منجر به اهمیت یافتن مسیرها و کریدورهای انتقال گاز طبیعی شده است و محدودیت‌های ژئوترانزیتی موجود در این بازار، عاملی بر سر رقابت‌پذیری و تنوع‌بخشی آن محسوب می‌شود. چراکه میزان دسترسی کشور مصرف‌کننده به منابع و مناطق تأمین بیشتر، عاملی در جهت تبدیل بازار عرضه از اولیگوپولیستی به سمت بازار رقابتی و باثبات خواهد بود (Kim and others, 2020:2). استراتژی

۱. Oligopolistic

– یک الگوی ساختار بازار گفته می‌شود که در آن تعداد بنگاه‌های تولیدی محدودی وجود دارد و نبض بازار در دست آن بازیگران مسلط قرار دارد.

تأثیر بحران ۲۰۲۲ اوکراین بر... ۷۳

انرژی اتحادیه اروپا تقریباً به مدت دو دهه بر توسعه مسیرها و شبکه انتقال انرژی به‌عنوان روشی مؤثر و متداول در جهت تقویت امنیت عرضه و محدود شدن ضریب خطر در صورت اختلال در عرضه تأکید داشته است. تنوع‌بخشی در شریان‌های انتقال انرژی تا پیش از بحران ۲۰۲۲ اوکراین، رویکردی مشترک میان اعضای اتحادیه اروپا در واکنش به بحران ۲۰۱۴ اوکراین در جهت افزایش دامنه امنیت تأمین جریان انرژی بود (Halm, 2022). اما بحران فوریه ۲۰۲۲، متنوع‌سازی منابع تأمین را با هدف افزایش واردات سوخت‌های فسیلی از تأمین‌کنندگان مختلف به‌منظور حذف اتکا به منابع روسی با در اختیار داشتن مالکیت اکثر خطوط انتقال به‌عنوان تأمین‌کننده مسلط بر بازار تأمین انرژی اروپا را به اولویت اصلی و کلیدی استراتژی انرژی اروپا مبدل ساخت. چشم‌انداز کاهش سرعت تولید و اکتشاف در داخل اروپا در کنار تجربیات تلخ شوک‌های گازی در سال‌های متمادی و سیاست‌های کرم‌لین در قبال کی‌یف و کشورهای اروپای شرقی؛ رهبران اروپا را در تصمیم خود مبنی بر توسعه و گسترش بازار به‌سوی مناطق قابل‌اعتماد و رقابت‌پذیرتر نسبت به شریک تجاری گذشته، مصمم ساخت (Farzalibeyov, 2021:64). بدین ترتیب، اتحادیه اروپا در جهت نیل به اهداف سیاسی-امنیتی و تسریع در روند طرح‌های کربن‌زدایی، آسیای مرکزی، شمال آفریقا و خاورمیانه را مناطق کلیدی برای تنوع‌بخشی به جریان انرژی اروپا در نظر گرفته است.

- کریدور گاز جنوبی^۱

آسیای مرکزی و حوزه دریای خزر، با در اختیار داشتن تقریباً ۱۳ درصد ذخایر گاز شناخته‌شده جهان در مرکز توجه برنامه‌ها و طرح‌های ایمن‌سازی بازار انرژی اتحادیه اروپا قرار گرفته است (Siddi, 2017:8). کشورهای اروپایی از

^۱ The Southern Gas Corridor (SGC)

زمان فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی پروژه‌های گوناگونی در جهت همکاری و مشارکت در خصوص انتقال انرژی به اروپا پی‌ریزی کردند که به دلیل حاکمیت ضعیف و وابستگی زیرساخت‌ها و زنجیره انتقال انرژی آن‌ها به سیستم سوخت روسیه و همچنین اولویت نداشتن طرح‌ها در نگاه طرف اروپایی، مسکوت ماندن. تا اینکه در اواخر دهه ۲۰۰۰ میلادی تنش‌های متعدد انرژی و قطع جریان گاز مسکو به اروپا منجر به اهمیت یافتن منابع جایگزین و پررنگ شدن نقش حامل‌های انرژی منطقه آسیای میانه شد. بدین ترتیب پروژه گذرگاه گاز جنوبی به‌عنوان چهارمین مسیر جریان انتقال انرژی به سوی اروپا در دستور کار کمیسیون اروپا قرار گرفت که با آرام شدن اوضاع بحرانی از کانون توجه بروکسل کنار گذاشته شد. بحران ۲۰۱۴ اوکراین روح دوباره‌ای به این پروژه و به‌طور کلی اهداف متنوع سازی بازار انرژی اروپا بخشید و عزم پایتخت سیاسی اروپا را در به جریان انداختن پروژه مهمی که میدان عظیم میعانات گازی جهان را به جنوب اروپا - منطقه کانونی به لحاظ وابستگی به هیدروکربن‌های روسی متصل می‌سازد، جزم کرد (Azernews, 2021). کریدور گاز جنوبی در اصل یک پروژه مادر محسوب می‌شود که از طریق خط لوله با ظرفیت انتقال گاز بالغ بر ۱۶ میلیارد مترمکعب در سال ۲۰۲۰ اروپا را به منابع گازی اعماق دریای خزر وصل کرد. این کریدور علاوه بر اهمیتی که در ایجاد ثبات و امنیت برای کشورهای اروپایی دارد به دلیل مشارکت جغرافیایی چندین کشور در این پروژه، در سیاست‌ها و همکاری‌های بین‌المللی انرژی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Morningstar & Other, 2020). این شریان

۱. این پروژه عظیم از چهار فاز تشکیل شده است که هرکدام از بخش‌ها در زمان متفاوتی راه اندازی شده‌اند و مسیرهای مختلف را همانند تیکه‌های پازل به هم متصل ساختند. این مراحل شامل: اکتشاف و توسعه میدان گازی شاه دیز جمهوری آذربایجان، خط لوله قفقاز جنوبی و توسعه آن (Southern Caucasus Pipeline Expansion (SCPX)، خط لوله ترانس آناتولی - تاناب (Trans Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP)، خط لوله ترانس آدریاتیک - تاپ (Trans Adriatic Pipeline (TAP).

گازی با دارا بودن سهم ۲۰ درصدی از بازار تقاضای اروپا (Hajiyev, 2022) جایگاه ویژه‌ای در تعادل بخشی به بازار واردات بروکسل داشته است. امری که نه تنها منجر به شراکت استراتژیک میان بروکسل-باکو شده است (Nikolov, 2020:8).

- خط لوله ایست مد

ایجاد یک هاب گاز مدیترانه‌ای در جنوب اروپا گام مؤثری در سیاست تنوع‌بخشی به تأمین‌کنندگان و مسیرهای انرژی اتحادیه اروپا در جهت تضمین تأمین امن و مقرون‌به‌صرفه انرژی در میان کشورهای که بیشترین وابستگی را دارند، ایجاد کند. مسئله‌ای که بروکسل را در گفتگوهای فعال انرژی در سطح سیاسی با بازیگران ناهمگن این منطقه درگیر ساخته است (European Commission, 2022). رخدادهای متعدد طی سال‌های اخیر در حوزه شرقی مدیترانه منجر به تحولات مثبتی در موقعیت ژئوپلیتیک این منطقه حائز اهمیت داشته است. شناسایی میدان گازی در بستر دریای مدیترانه مهم‌ترین رخدادی که زمینه‌ساز سایر تحولات منطقه شده است (Eran, 2019). در واقع انرژی عاملی در جهت همکاری و مشارکت اقتصادی میان کشورهای منطقه شده است؛ تا جایی که پایتخت‌های سیاسی حوزه مدیترانه و اعضای اتحادیه اروپا را به سوی ائتلاف و اتحاد بیشتر از طریق تشکیل مجمع گاز مدیترانه شرقی سوق داده است (Congressional Research Service, 2020). از دیدگاه بروکسل، اتحاد و ائتلاف میان بازیگران انرژی مدیترانه نتایج سیاسی پراهمیتی فراتر از پیامدهای اقتصادی آن در پی خواهد داشت. مذاکرات و توافق بر سر انرژی در

۱. EMGF

این مجمع براساس توافق میان کشورهای مصر، اسرائیل، اردن و فلسطین، قبرس، یونان و ایتالیا در سال ۲۰۱۹ در جهت همکاری بیشتر در زمینه انرژی تشکیل شد.

منطقه مدیترانه، رهبران سیاسی اروپا را نسبت به طرح‌های متنوع‌سازی در بازار عرضه امیدوار ساخته است و از طرفی اتحادیه اروپا را در تقابل با سیاست‌های تهاجمی منطقه‌ای آنکارا - به‌عنوان مسیر ترانزیت - توانمندتر ساخته است (Eran, 2019). با این حال، بحران اخیر اوکراین به پروژه‌های انتقال انرژی مدیترانه به سوی اروپا که پیش‌تر به دلیل نگرانی‌ها در خصوص مسائل اقتصادی و تنش‌های موجود میان کشورهای منطقه کم‌رنگ شده بود یا به‌کندی پیش می‌رفت، رونق تازه‌ای بخشید. خط لوله ایست مد با انتقال گاز طبیعی شرق مدیترانه به جنوب شرقی اروپا علاوه بر تقارن داشتن با اهداف سیاسی و استراتژی امنیت انرژی اتحادیه به‌واسطه سرمایه‌گذاری ویژه بروکسل به پروژه مشترک منطقه‌ای تبدیل شده است (NS ENERGY). در واقع میدان‌های گازی دریای مدیترانه امکان انتقال انرژی را به حساس‌ترین نقطه اروپا از لحاظ دسترسی به منابع و تنوع تأمین‌کننده فراهم می‌سازد که می‌تواند گزینه مناسبی برای جایگزینی بخشی از عرضه گاز روسیه به اتحادیه اروپا باشد (Mathews, 2022).

شمال آفریقا

ذخایر غنی آفریقای شمالی در تولید منابع هیدروکربنی و انرژی پاک در کنار موقعیت جغرافیایی ویژه آن به‌عنوان نقطه تلاقی سه قاره برجسته در مباحث انرژی، نه تنها موجبات تأثیرگذاری آن را بر بازار تأمین انرژی فراهم آورده؛ بلکه منجر به تبدیل یک منطقه شاهراهی در انتقال حامل‌های انرژی به بازار انرژی شده است. از سوی دیگر، اقتصاد وابسته کشورهای منطقه به درآمد حاصل از فروش منابع طبیعی در کنار روابط طولانی‌مدت به لحاظ تاریخی و نسبتاً پایدارشان با کشورهای اروپایی و غربی سبب شده است در پروژه‌های اروپا در جهت نیل به اهداف و سیاست‌های تنوع‌بخشی به بازار تأمین انرژی خود، نقش ویژه‌ای داشته باشند (Tagliapietra, 2019). در واقع منابع و

مسیرهای انتقال انرژی این منطقه به واسطه استراتژی مقامات سیاسی منطقه، در زمره منابع قابل اطمینان تأمین شناخته شده‌اند. همچنین آفریقا به واسطه بهره‌مندی از منابع خورشیدی و بادی به‌عنوان مهم‌ترین و کم‌هزینه‌ترین منابع تجدید پذیر (Medinilla and other, 2022:24) نقش کلیدی در پیشبرد اهداف اسناد سبز و سیاست‌های اقلیمی و محیط‌زیست دوستانه بروکسل دارد (Högl, 2020:6).

جنگ اوکراین و ژئوپلیتیک جدید انرژی

جنگ اوکراین تأثیر بسزایی بر آینده سیاست آب و هوایی دارد. گشودن زوایای جدیدی از امنیت در نظر بازیگران بین‌الملل از پیامدهای چنین شوک بزرگی در عرضه سوخت فسیلی است. بحرانی که دولت‌ها را متوجه ساخت که امنیت ملی اکنون باید عناصر خودکفایی انرژی را در خود جای دهد که تأثیر مثبتی بر توسعه و تولید انرژی پاک و تجدید پذیر خواهد داشت (Hensley and Larsen, 2022). از تأثیر فوری این تحولات باید به سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدید پذیر توسط اعضای اتحادیه اروپا که بخش کلیدی از اهداف امنیت انرژی و ثبات عرضه را تأمین می‌کند، اشاره نمود (Zampano, 2022). هدفی که اتحادیه اروپا پیش از بحران با قرارداد سبز آن را پیگیری می‌کرد. "قرارداد سبز" یک نقشه راه برای گذار اجتماعی-اکولوژیک به آینده‌ای کم‌کربن است. در واقع پی‌ریزی اقتصاد سبز در اروپا را فراهم می‌کند. تهاجم ۲۴ فوریه، بروکسل را در تصمیمات گذشته خود مصمم‌تر ساخت و زمینه‌ساز سرعت بخشی به اهداف از پیش تعیین شده کمیسیون شد. امری که موجب شد تا اتحادیه اروپا دیگر به سیاست‌های تنوع‌بخشی در منابع تأمین گاز طبیعی متمرکز نباشد بلکه وابستگی خود را به‌طورکلی از سوخت‌های فسیلی -نه فقط

منابع روسی - با منابع فاقد کربن جایگزین کند. رهبران اروپا تنوع بخشی به عرضه از ایالات متحده و منابع غیر روسی را یک گزینه پایدار برای نیازهای انرژی خود نمی‌دانند (Keating, 2022)؛ بلکه اتحادیه در نظر دارد تا حتی‌الامکان از فرصت‌های درونی قاره اروپا استفاده نماید تا قدم جدی در جهت خودکفایی در تأمین انرژی برداشته شود. در واقع دستیابی به استقلال انرژی اکنون بر شکل‌گیری سیاست‌های انرژی اروپا مسلط است و رویکرد سیاست‌گذاران را عمیقاً تغییر داده است (Andersson, 2022). اما خودکفایی نسبی کشورهای اروپایی در زمینه انرژی نیازمند اصلاحات در سیاست انرژی و امنیتی از جمله کاهش فرایند اداری صدور مجوز فناوری‌های سبز است که گاهی اخذ مجوز آن سال‌های مدیدی ۹ سال در پروژه‌های بادی به طول می‌انجامد و مانع بزرگی بر سر راه پیشبرد اهداف انرژی پاک محسوب می‌شود (Tagliapietra, 2022).

نتیجه‌گیری

بحران جنگ اوکراین با بازگرداندن امنیت انرژی به سرلوحه برنامه سیاست خارجی اتحادیه اروپا تأثیر متفاوت‌تری نسبت به درگیری‌ها و بحران‌های گذشته از خود به‌جای گذاشته است. اقدامات اخیر مسکو در قبال کی‌یف و ضمیمه‌سازی بخش‌هایی از خاک آن به روسیه و دیپلماسی خطوط لوله انتقال انرژی کرملین از یک سو و بی‌ثباتی در مناطق غنی انرژی از سوی دیگر، چالش یافتن منابع قابل اعتماد جایگزین را برای اتحادیه اروپا تشدید کرده است. این رخدادها سبب شده است تا ابعاد ژئوپلیتیک بیشتری از امنیت انرژی اتحادیه اروپا به منصف ظهور رسد که چالش‌ها و فرصت‌های جدیدی پیش‌روی بروکسل قرار خواهد داد که بر روابط آن با سایر نقاط جهان تأثیرگذار خواهد بود. این بحران به گونه‌ای موجبات بیداری بروکسل را فراهم ساخت. در معرض خطر و تنش قرار گرفتن بزرگ‌ترین مسیر جریان انتقال انرژی به اروپا، امری که سبب

ملموس تر شدن خطر در پایتخت‌های سیاسی اتحادیه شد که تشکیل اتحادیه انرژی، سیاست‌های انرژی تحکیم‌بخش بازار داخلی فراملی و به جریان انداختن پروژه‌های قدیمی همچون کریدور گاز جنوبی و توسعه بازار انرژی خود در سایر مناطق از طریق کمیسیون اروپا را به ارمغان آورد. اما با تمام تلاش‌های صورت گرفته از سوی اتحادیه و کمیسیون اروپا در جهت ارتقای امنیت در حوزه انرژی، همچنان انتظار می‌رود وابستگی کشورهای اروپایی به روسیه ادامه‌دار باشد چراکه انرژی در روابط این دو بازیگر تنها مساله سیاسی یا اقتصادی نیست؛ بلکه تلفیقی از ابعاد مختلف در حوزه‌های متفاوت را در برمی‌گیرد تا جایی که آن را به یک مسئله ساختاری مبدل ساخته است که یک شبه قابل حل نخواهد بود. با توجه به اینکه گاز طبیعی پلی به سوی انرژی پاک محسوب می‌شود، برای میزان واردات گاز از جانب کشورهای اروپایی نه تنها کاهش نمی‌توان متصور شد بلکه از سوی برخی از اعضا افزایش نیز خواهد یافت. فقدان بازاری جهانی برای عرضه گاز طبیعی و انزوای منطقه‌ای آن زمینه‌ساز بازار نوسانی و پرتنش برای این کالای حیاتی شده است. سوی دیگر شبکه انتقال و ترانزیت آن به بستری مهیا برای هدف‌گیری سیاسی است. خطوط لوله علاوه بر اینکه بازار مقابل را به خود وابسته می‌سازد با گذر از چند کشور دامنه نفوذ کشور مبدأ را گسترش می‌دهد. بنابراین همچنان ضریب وابستگی به منابع به‌عنوان شاخص تعیین‌کننده امنیت در این قاره از درصد بالایی برخوردار خواهد بود. بحران ۲۰۲۲ اوکراین به اروپا نشان داد که نه تنها سیاست‌های انرژی آن در قبال اصلی‌ترین و پایاترین تأمین‌کننده انرژی قاره نیاز به بازنگری مجدد دارد بلکه می‌بایست با تلفیق جنبه‌های مختلف امنیت انرژی به یک رویکرد کاملاً استراتژیک دست یابد. هرچند سیاست‌های متنوع سازی انرژی به‌عنوان راه‌حل کلیدی اتحادیه و کمیسیون اروپا در جهت ارتقای امنیت در حوزه انرژی حاکی از آن است که این قاره در مسیر درستی در رسیدن به اهداف کم‌کربنیسم و آب و هوایی گام برنداشته است. بدین معنا که سیاست

۸۰ فصلنامه تعاملات دیپلماتیک

تنوع اروپا را بر مسیرها و زیرساخت‌های هرچه بیشتر منابع گازی متمرکز ساخته است. اروپا برای نیل به اهداف امنیتی خود می‌بایست سرمایه‌های خود را از صنعت گاز طبیعی به سوی انرژی تجدید پذیر که قابلیت تولید در اروپا را دارند معطوف سازد تا به خودکفایی نسبی به لحاظ امنیت تأمین برسد.

Reference

- Andersson, Magdalena (2022), *Efforts to bolster EU energy security need to intensify*, Government Offices of Sweden, Available at: <https://www.government.se/articles/2022/03/efforts-to-bolster-eu-energy-security-need-to-intensify/>.pdf, (Accessed on: 25 /4/2022).
- Borovsky Y.V., Shishkina O.V (2021), Securitization of Energy Supply within the European Integration, *MGIMO Review of International Relations*, Vol. 14, No. 3, Pp. 57-81, <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2021-3-78-57-81>. [In Russian]
- Bruyckere, De Luka (2018), THE UKRAINIAN CRISIS AND ITS IMPACT ON EUROPEAN ENERGY DEBATES, *Faculty of International Relations*, University of Economics in Bratislava 2018, Volume XVI., Issue 1, Pages 94 – 111. Submitted: 20. 2. 2018 | Accepted: 1. 3. 2018 | Published 15. 3.2018. ISSN 1336-1562 (print), ISSN 1339-2751 (online).
- Chernenko, E.F (2010) Power Diplomacy in the Orbit of Power Security, *Vestnik RUDN*, International Relations, No.3, pp. 17-41.pdf, <https://journals.rudn.ru/international-relations/article/view/10767>. [In Russian]
- Congressional Research Service (2020), *European Energy Security: Options for EU Natural Gas Diversification*, Available at: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R42405>.pdf, (Accessed on: 19/5/ 2022).
- Elbassoussy, Ahmed (2019), European energy security dilemma: major challenges and confrontation strategies, *Review of Economics and Political Science*, Vol. 4 No. 4, Pp. 321-343. (DOI 10.1108/REPS-02-2019-0019).
- Eran, OD (2019), Mediterranean: Will Economic Wisdom Prevail? *The Institute for National Security Studies*, Available at: <https://www.inss.org.il/publication/natural-gas-in-the-eastern-mediterranean-will-economic-wisdom-prevail/>.pdf, (Accessed on: 26/8/2019).
- European Commission (2022), *Questions and Answers on RE Power EU: Joint European action for more affordable, secure and sustainable energy*, Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_22_1512.pdf, (Accessed on: 19/5/ 2022).
- European Commission (2022), *Diversification of gas supply sources and routes*, Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/diversification-gas-supply-sources-and-routes_en.pdf,

- (Accessed on: 19/5/ 2022).
- European Commission (2022), *RE Power EU: Joint European action for more affordable, secure and sustainable energy*, Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511.pdf, (Accessed: 27/5/ 2022).
- Farzalibeyov, Fuad (2021), Evolution of the Southern Corridor in the European energy security agenda and policy-making process, *International Journal of Global Energy Issues*, Vol. 43, No. 1, pp.55–78. DOI: 10.1504/IJGEI.2021.113454.
- Galgóczy, Bela and Paolo Tomassetti (2022), Ukraine and the geopolitics of the energy transition: the EU at a crossroads, *ETUI*, Available at: <https://www.etui.org/news/ukraine-and-geopolitics-energy-transition-eu-crossroads.pdf>, (Accessed on: 27/5/ 2022).
- Gower, Abbie and Zoe Clark (2020), Diversity and security of gas supply in the EU, 2019, *Department for Business Energy & Industrial Strategy*, Special article – Energy Trends collection, 22 December 2020.
- Halm . V. Isabeauv (2022), How can the EU end its dependence on Russian gas? *Energy Monitor*, Available at: <https://www.energymonitor.ai/policy/how-can-the-eu-end-its-dependence-on-russian-gas.pdf>, (Accessed on: 25/4/ 2022).
- Hajiyev Shahmar (2022), Azerbaijan Can Help Europe Bolster Its Energy Security, *The National Interest*, Available at: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/azerbaijan-can-help-europe-bolster-its-energy-security-201208.pdf>, (Accessed on: 9/5/2022).
- Hensley, Brian and Marie Louise Gammelgård-Larsen (2022), Ukraine War: The new geo-politics of energy and implications for climate policy, *PRI*, Available at: <https://www.unpri.org/inevitable-policy-response/ukraine-war-the-new-geo-politics-of-energy-and-implications-for-climate-policy/9766.article> .pdf, (Accessed on: 19/5/2022).
- Högl, Maximilian and Gabriela Iacobuta (2020), AU-EU Partnership to Promote Sustainable Energy Transitions, South African Institute of International Affairs (SAIIA), *Policy Briefing*, No. 209, Online, Available at: <https://saiia.org.za/research/au-eu-partnership-to-promote-sustainable-energy-transitions/>.pdf ,(Accessed on: 3/7/2022).
- Karakasis, V.P (2015), Energy Security and the Cyprus Question: “Securitization” of Energy in the Eastern Mediterranean, *Politikon: The IAPSS Journal of Political Science*, Vol. 27, PP.5–35. DOI: 10.22151/POLITIKON.27.1.
- Keating, Dave (2022), As Ukraine war rumbles on, EU looks to turn energy promises into actions, *Energy Monitor*, Available

- at: <https://www.energymonitor.ai/policy/as-ukraine-war-rumbles-on-eu-looks-to-turn-energy-promises-into-actions.pdf>, (Accessed on: 19/5/2022).
- Kim Sang –Hyun, Yeon-Yi Lim, Dae-Wook Kim and Man-Keun Kim (2020), “Swing Suppliers and International Natural Gas Market Integration, *Energies*, Vol.13, No. 18:4661, pp.1-12.(<https://doi.org/10.3390/en13184661>).
- Khlopov .O.A (2020), EU-RUSSIA RELATIONS IN THE CONTEXT OF DISCOURSE ON ENERGY SECURITY ISSUES, *Bulletin of Science and Practice*, Vol.6, No. 5, Pp.433-443. [https://doi.org/10.33619/2414-2948/54.\[In Russian\]](https://doi.org/10.33619/2414-2948/54.[In Russian])
- Mathews, Sean (2022), Russia-Ukraine war: Conflict boosts hopes for East Mediterranean energy, experts say, *Middle East Eye*, Available at: <https://www.middleeasteye.net/news/russia-ukraine-war-conflict-boosts-hopes-east-mediterranean-energy.pdf>, (Accessed on: 30/5/2022).
- Medinilla, Alfonso, Katja Sergejeff and Ennatu Domingo (2022), The geopolitics of African renewable energy european and chinese investments in a global green transition, *ecdpm*, Discussion Paper, No. 316, pp.1-42.
- Morningstar Richard L., Matthew Bryza, Neil Robert Brown, Brenda Shaffer, Rapid response: The Southern Gas Corridor opens today, *Atlantic Council*, Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/energysource/rapid-response-the-southern-gas-corridor-opens-today/>. Pdf, (Accessed on: 23/5/ 2021).
- Miroshnikova, Yana and Kamilya Bogoutdinova (2018), EU energy security: in search of a balance between politics and economics, *PCMД*, Available at: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/sandbox/energeticheskaya-bezopasnost-es-v-poiske-balansa-mezhdu-politikoy-i-ekonomikoy/>. Pdf, (Accessed on: 22/10/2022).
- Nikolov Krassen (2020), Bulgaria’s gas dependence on the Kremlin slowly loosens, *Euractiv*, Special Report, Available at: <https://eurac.tv/9R-H.pdf>, (Accessed on: 9/12/ 2020).
- N, N, 2021, Southern Gas Corridor - strategic success of Azerbaijan, *Azernews*, Available at: https://www.azernews.az/oil_and_gas/176190.html.pdf, (Accessed on: 35/5/2021).
- NS ENERGY “Eastern Mediterranean Pipeline Project”, Available at: <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>.pdf, (Accessed on: 35/5/2021).
- Russell, Martin (2020), Energy security in the EU’s external policy, *EPRS: European Parliamentary Research Service*, Available at:

- <https://policycommons.net/artifacts/1337274/energy-security-in-the-eus-external-policy/1944964/.pdf>, (Accessed on: 1/5/2022).
- Siddi Marco (2020), EU-Russia Energy Relations, In: Knodt, M., Kemmerzell, J. (Eds), *Handbook of Energy Governance in Europe*, Springer, Cham. (DOI: 10.1007/978-3-319-73526-9_54-1).
- Sitter, Nick (2022), European energy politics and Security after Russia's Invasion of Ukraine, *UKICE*, Available at: <https://ukandeu.ac.uk/european-energy-security-and-politics/.pdf>, (Accessed on: 19/5/2022).
- Siddi, Marco (2018) A lack of critical public debate: Questioning the EU's support for the Southern Gas Corridor, *EUROPP*, Available at: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2018/08/22/a-lack-of-critical-public-debate-questioning-the-eus-support-for-the-southern-gas-corridor/.pdf>, (Accessed on: 9/2/ 2021).
- Siddi, Marco (2017), The EU's botched geopolitical approach to external energy policy: The case of the Southern Gas Corridor, *Geopolitics*, Vol.24, No.1, pp.124-144. (DOI: 10.1080/14650045.2017.1416606).
- Tagliapietra, Simon (2022), REPowerEU: will EU countries really make it work? *Bruegel*, Available at: <https://www.bruegel.org/2022/05/repowereu-will-eu-countries-really-make-it-work/.pdf>, (Accessed on: 19/4/2022).
- Vakulenko, Sergei (2022), Shots Fired: Is an EU-Russia Energy War Inevitable? *CARNEGIE*, Available at: <https://carnegieendowment.org/eurasiainsight/87160.pdf>, (Accessed on: 9/5/2022).
- Zampano, Giada (2022), EU attempts united response to Ukraine crisis as global shock looms, *Anadolu Agency*, Available at: <https://www.aa.com.tr/en/europe/eu-attempts-united-response-to-ukraine-crisis-as-global-shock-looms/2582978.pdf>, (Accessed on: 29/5/ 2022).